

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

Дипломски рад

Југословенска музика 60-их

Ментор:

Проф. др Љубодраг Димић

Студент:

Иван Дијанић ИС14/45

Београд, септембар 2021.

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	3
1. Увод.....	5
2. Послератне године. Буђење музике.....	6
3. Експанзија џеза и музика педесетих.....	8
4. Почетак нове музичке ере.....	10
4.1. Прва половина 60-их.....	12
4.2. Друга половина 60-их.....	18
5. Закључак.....	22
6. Списак коришћених извора и литературе.....	24

Предговор

Југославија након завршетка Другог светског рата наставља свој живот, али сада са другачијим државним уређењем. Ова значајна политичка промена, нова власт и идеологија, у великој мери иницираће и значајне промене у југословенском друштву. Нови политички поредак неће заобићи ни културу и уметност. Посебну пажњу политичара након рата привлачи музика. Музика као можда најпопуларнији облик уметности, а свакако као средство којим се увек може допрети до широког аудиторијума.

Управо је то централна тема овог рада, музика у Југославији са посебним акцентом на шездесете године двадесетог века. Хронолошки оквир овог истраживања јесте период од 1960. до краја шездесетих, уз посебан осврт на период од краја Другог светског рата до 1950. године у поглављу 2 и период од 1950. до 1960. године у поглављу број 3. Поглавље 4 представља централни део рада и односи се директно на југословенску музику шездесетих година. Подељено је на два једнака дела, први који се односи на период од 1960. до 1965. године и други који сеже до 1969. године.

У размишљању пре почетка писања постављало се компликовано питање хронолошког оквира. Који период одабрати од краја Другог светског рата до почетка деведесетих година? Југословенска музика шездесетих година је била коначна одлука и то бар из два разлога. Први је глобалног карактера. Средином педесетих година у Америци настаје нови музички правац - рокенрол. У наредних пар година он ће преузети примат планетарно најпопуларнијег музичког жанра. До тада најпопуларнији цез, такође амерички производ из двадесетих година, повлачиће се пред незаустављивом експанзијом рокенрола широм западног света, преко источне Европе и даље све до Азије. Нови звук ће из корена мењати социјалне, културне и уметничке стандарде широм света. Настанак једног таквог феномена већ је довољно добар разлог за истраживање. Други разлог односи се на саму Југославију. Шездесете године на овим просторима започете су са пуно оптимизма. Спољнополитичке околности се мењају, а са њима и само југословенско друштво. Земља се отвара према западном свету, стичу се нове навике. Све то изгледа још много интересантније када почетком шездесетих година у Југославију пристигне и поменути глобални феномен рокенрол.

Од извора коришћена је тадашња периодика. Штампом је обухваћен период од краја педесетих до краја шездесетих година. Коришћени су *Политика* и *Вечерње новости*, *Илустрована политика* и *НИН*, као и специјализовани музички магазин *Џубокс*. Такође, драгоцен извор информација јесу интервјуи главних актера музичке сцене шездесетих Ђорђа Марјановића, Зорана Симјановића и других. Они су линковани у списку литературе и доступни су на интернету. И југословенска кинематографија била је од велике помоћи. Тадашње музичке звезде су се врло често појављивале на филму. Посебно је занимљиво да се Ђорђе Марјановић појављује у скоро двадесет филмова и серија. Приликом овог рада коришћена су два таква остварења, у којима управо играју главни актери шездесетих и која верно преносе ондашњу атмосферу. О музици шездесетих година је писано у оквиру ширих тема. Од значајне помоћи приликом истраживања биле су монографије Александра Раковића *Рокенрол у Југославији 1956-1968*, Горана Милорадовића *Лепота под надзором*, *Кока-кола социјализам* Радине Вучетић, *Београд између истока и запада* Предрага Ј. Марковића и други наслови.

Ипак, оваква тема увек пружа простор за даља истраживања. Писати о Југославији шездесетих година која се тада налази у специфичном спољнополитичком положају између истока и запада, и музици у њој која све више поприма утицаје из Америке и западне Европе, увек делује као свежа тема. Задатак овог рада је замишљен управо као скица односа између свих значајних фактора у Југославији на почетку нове друштвене и културне епохе: власти, јавности и критичара и самих конзумента музике.

1. Увод

Историја музике познаје многе епохалне појаве и промене. Свакако једна од највећих и најзначајнијих јесте појава рокенрол музике средином педесетих година двадесетог века у Америци. Александар Раковић у својој књизи рокенрол назива највећом друштвеном и културном револуцијом двадесетог века.¹ Тај музички и друштвени феномен који се из Америке ширио према Европи и Азији, није заобишао ни Југославију. Југословенска омладина брзо се идентификовала са новим западним узорима. Одговор југословенских власти на овакав изазов биће занимљив.²

Какву музику су пре појаве рокенрола слушали Југословени?

Музика у Југославији није јењавала за време Другог светског рата. Међутим, након завршетка ратних сукоба слушаоци неће имати прилике да чују нешто ново у односу на двадесете и тридесете године. Поред класичне музике постојала су још два или три музичка жанра. Први је народна или "фолклорна" музика, а други забавна музика у оквиру које је дуго убрајан и џез, све док он почетком педесетих не започне свој посебни развој. Приметан је велики утицај стране музике. Француске, италијанске и руске шансоне и романсе у великој мери диктираће развој југословенске забавне музике.

Џез је посебно занимљив и са аспекта политичке историје. Сматран једним од најјачих пропагандних оружја Америке, у неким земљама његов развој био је ограничен. Нацистичка Немачка га је потпуно забранила.³ Развој џеза у државама Европе умногоме ће зависити и од тренутних спољнополитичких дешавања.

Кроз наредна три поглавља биће посебно анализирана југословенска музика четрдесетих, педесетих и у највећој мери музика шездесетих година. Испратићемо развој свих поменутих музичких жанрова, развој фестивала и музичких магазина. Биће речи о продору популарне музике на радио и телевизију, али и о реакцијама и утицају југословенских власти на музичаре и њихово стваралаштво.

¹ А. Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956-1968. Изазов социјалистичком друштву*, Београд 2011, 5.

² Г. Милорадовић, *Лепота под надзором. Совјетски културни утицаји у Југославији 1945-1955*, Београд 2012, 85.

³ R. Vučetić, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Beograd 2015, 163.

2. Послератне године. Буђење музике.

Измучена светским и грађанским ратом, Југославија је у годинама након недаћа пролазила кроз својеврсну политичку транзицију. Тито и Партија тек су тражили механизам за спровођење своје власти и идеологије на унутрашњем плану, истовремено левитирајући између истока и запада на спољнополитичком плану.

Друштвеном и социјалном животу, а са њима култури и уметности, такође је било потребно време за консолидацију и даљи развој. У првом периоду након рата културна политика нове власти поприлично ће сузити простор за тако нешто. Директиве и у овој области су се морале слушати и извршавати у складу са званичном државном политиком.⁴

Развој музике углавном је остао на међуратном нивоу двадесетих и тридесетих година. Већ је речено да поред класичне музике постоје још два основна музичка жанра народна и забавна музика. Џез ће ускоро почети све више да поприма карактеристике засебног музичког жанра. Међутим, у том периоду власти се противе џезу сматрајући га декадентним. Са њима су се сложили и класичари. Први су га сматрали опасним пропагандним оружјем Америке, други недовољно развијеном музичком формом. Ово је период стваралаштва великих композитора на овим просторима Петра Коњовића, Јосипа Славенског и других.

Прве игранке и забаве почеле су врло брзо да се организују. Биле су под строгим надзором режима и имале су свој устаљени ред. На њима је у највећој мери слушана изабрана народна и партизанска музика.⁵ Познат је и феномен Козарачког кола, које постаје популарно широм Југославије током рата. Народна музика ће посебно бити на радару власти. Када крајем 1948. године Агитпроп преузме строгу контролу радио станица и музичког програма, посебна пажња биће обраћена на народну музику. Страховало се да она може побудити национализам југословенских народа, уколико се не контролише. Ништа веће симпатије Партија није имала ни за забавну музику. Сматрало се да је постојећа југословенска забавна музика под превеликим утицајем музике из иностранства.

⁴ Lj. Dimić, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*, Beograd 1988, 7.

⁵ П. Ј. Марковић, *Београд између истока и запада 1948-1965*, Београд 1996, 465.

Трагало се за одговарајућим моделом југословенске забавне музике, у складу са вредностима једног социјалистичког друштва.⁶

Џез музика је још двадесетих година била присутна у Београду и у другим већим југословенским центрима, Загребу и Љубљани. Слушала се у међуратном периоду, а први познати извођачи били су састави Студентски Мики џез и Академски цоли бојси.⁷ Џез није јењавао ни за време окупације, када је основан и први бигбенд Радио Београда. Године 1948. биће основан Забавни оркестар Радио Београда који ће бити претеча Џез оркестру Радио-телевизије Београд. Након рата интересовање за ову музику је додатно порасло, мада је и даље био присутан отпор власти према џезу. Музика је била под строгим надзором Партије, а Идеолошка комисија је нарочито контролисала утицај запада кроз музику. Слушање џеза држава је доживљавала као директну подршку Америци, њеној политици и начину живота.⁸

Продукција музичких плоча и даље није била довољно развијена. Било их је мало и биле су скупе. Љубитељи џеза у великој мери су конзумирали радио емисије. Неки од најзначајнијих и најслушанијих били су Радио Београд, Глас Америке, Радио Лондон и други. Праву експанзију џез ће у Југославији доживети педесетих година.

⁶ Г. Милорадовић, *нав. дело*, 53.

⁷ А. Раковић, *нав. дело*, 121.

⁸ R. Vučetić, *нав. дело*, 174.

3. Експанзија цеза и музика педесетих

Педесетих година народна музика остаће у великој мери на истом нивоу као у претходном периоду. Ова музика ће тек са шездесетим и појавом новокомпоноване народне музике доживети своју експанзију и изнедрити праве музичке звезде сличне онима у забавној или цез музици. До тада, народна музика, другачија у сваком од делова Југославије, своју публику и даље ће у највећој мери имати на селима. Са друге стране забавна музика се све више развија, али углавном под утицајем музике из иностранства. Југословенска забавна музика тражила је узор у руским романсама, француским шансонама, музици из Италије и са Медитерана. У ово време говорило се о споменутој реформи забавне музике, која мора бити спроведена у складу са вредностима новог југословенског друштва, а све то на рачун народне музике. О таквој реформи јавне музичке сцене говори резолуција Народне омладине Југославије на њеном Шестом конгресу 1958. године.⁹ Држава се педесетих и даље држала праксе из претходног периода и строге контроле музичког саржаја.¹⁰

Југословенски цез је такође био и даље на удару Партије. Тито је сугерисао против на Другом конгресу Савеза музичких уметника Југославије 1953. године. Међутим, тадашња промена југословенске спољнополитичке оријентације и окретање ка западу, пре свега ка Америци, значио је и боље дане за цезере у Југославији. Исте године биће основано чувено Цез удружење у Београду.¹¹ Оснивање овог удружења било је јако значајно, јер је чланство у њему подразумевало могућност несметаног рада и објављивања, одржавање концерата и економске и материјалне повластице.¹² Оваква удружења нису се односила само на музичаре, већ на уметнике уопште. Била је ово до тада непозната пракса у Југославији. Повољне околности у вези са развојем југословенског цеза одлично користи Радио Нови Сад, који тада постаје водећи промотер цез музике у источној Европи.

Наредних година цез се несметано ширио Југославијом. Било је све више цез музичара и цез састава. Ово ће међутим довести до приметног кварења ове музике. Народни одбор града Београда разматраће 1956. године опцију полагања аудиције пред

⁹ А. Раковић, *нав. дело*, 117.

¹⁰ *Bela knjiga 1984. Обрачун sa "kulturnom kontrarevolucijom" u SFRJ*, пр. Kosta Nikolić i др., Београд, 2010, 7.

¹¹ R. Vučetić, *нав. дело*, 176.

¹² Lj. Dimić, *нав. дело*, 52.

стручном комисијом. Такав негативан тренд довешће крајем педесетих година до осетног пада квалитета југословенског џез. Међу слушаоцима џез је свакако и даље имао многобројну публику. Томе сведочи и велико одушевљење у јавности када је 1959. године легендарни амерички џезер Луј Армстронг први пут посетио Београд и Југославију. Са друге стране, квалитет самог југословенског џеза је опадао. Најбољи домаћи музичари су по правилу врло брзо одлазили на запад. Са даљом афирмацијом џеза покушало се оснивањем првог џез фестивала на Бледу 1960. године. Ипак, џез је попуштао пред све јачим налетом забавне музике, а рокенрол је увелико куцао на врата.

Забавна музика, једноставне форме и пријемчивија просечном слушаоцу, постајала је све популарнија. Још 1953. године биће основан први фестивал забавне музике *Загребачки фестивал*. У прилог овоме говори и да је Џез удружење музичара из Београда 1963. године постало Удружење џеза и забавне музике Србије. Треба споменути и чувени *Југословенски фестивал* забавне музике одржан јуна 1957. године у Београду.¹³ Иако су званичне критике биле лоше, то неће спречити даљу експанзију ове музике, напротив.¹⁴ Концерата и фестивала било је све више.¹⁵ На јесен 1959. године биће основана и чувена музичка група Седморица младих.¹⁶ Овај састав доживеће велику популарност шездесетих година.¹⁷

Јавност је свакако и даље вршила промоцију опере и класичне музике.¹⁸ Оваква музика била је и по мери Партије. Тито је лично у више наврата покушавао да класичну музику супротстави популарним жанровима који су стизали са запада. *Политика* је редовно писала о актуелностима у вези са класичном музиком.^{19,20}

¹³ А. Раковић, *нав. дело*, 137.

¹⁴ "Без првих и других награда", *Политика*, 22. јун 1957, 8.

¹⁵ "Концертни живот код нас све разноврснији", *Политика*, 4. мај 1957, 8.

¹⁶ "Џез и срце!", *Нин*, 1. фебруар 1968, 10.

¹⁷ R. Vučetić, *нав. дело*, 179.

¹⁸ *Политика*, 23. децембар 1956, 10.

¹⁹ "Репрезентативни оркестар", *Политика*, 24. децембар 1956, 6.

²⁰ "Десетогодишњица Новосадске опере", *Политика*, 30. септембар 1957, 6.

4. Почетак нове музичке ере

Крајем педесетих на овим просторима се већ увелико знало за нову популарну музику са запада. Рокенрол је био пред вратима Југославије. Посебан значај у том тренутку има Радио Луксембург.²¹ Ова радио станица основана је још двадесетих година. Од 1933. године емитује програм на енглеском језику, а са појавом рокенрола уврстиће га у свој редовни репертоар. Три деценије од свог оснивања, Радио Луксембург биће својеврсни портал омладини ка рокенролу. Нарочито је био слушан ноћни програм радија. Југословенске власти толерисале су емитовање емисија Радио Луксембурга, што генерално није био случај у државама источне Европе.

Поменуто је отварање Југославије ка западу у другој половини педесетих година. Шездесетих година још је додатно убрзана американизација југословенског друштва.²² Почиње масовни продор америчких производа, филмова и серија, музике, фармерица, хране, уопште америчке културе и начина живота. Из Америке стиже и кока-кола. Југославија је међу првима, након Бугарске, увозила ово пиће на домаће тржиште. Велике америчке глумачке и музичке звезде све чешће гостују у Југославији. Тих година домаћа публика је могла да види Ричарда Бартона, Луја Армстронга, Елу Фицџералд и многе друге. Биће приметно попуштање Тита и власти према западним производима. Тито је чак унеколико променио и свој став према џезу, истичући и даље класичну музику као најсавршенији облике ове уметности. Међутим, ни класична музика није увек остајала имуна према утицајима популарне музике са запада.²³

Почетком шездесетих година дистрибуција музичких плоча и даље је била на ниском нивоу, али са тенденцијом раста. Две најважније продукције у том тренутку биле су Југотон из Загреба и Радио-телевизија Београд. Крајем педесетих и почетком шездесетих година у Југославији је приметан пораст броја фестивала и то највише оних на којима се изводи забавна музика. На југословенску забавну музику утицале су поменуте шансоне, романсе и шлагери, био је приметан утицај руске, француске, чак и мексичке

²¹ А. Раковић, *нав. дело*, 76.

²² R. Vučetič, *нав. дело*, 43.

²³ "И диригенте је захватио нови талас", *Нин*, 11. фебруар 1968, 8.

музике, а наша сцена све више тражи узора у италијанској музици и њиховим фестивалима, Сан Рему пре свих који се одржава још од 1951. године.

Појава авангардне музике је још једно од обележја ове музичке епохе. Она је такође нашла свој пут до југословенске публике. Епицентар дешавања био је у Загребу на Музичком бијеналу (изложби) почев од 1961. године. Ту се се могли чути нови звуци авангардне и електронске музике.²⁴ У исто време полет доживљава и филмска музика.²⁵

Југословенска јавност помно је пратила развој домаће музичке сцене. Сама држава није се већ годинама директно мешала у ова питања, али контрола свакако није изостала.²⁶ Музичке критике углавном су на прву биле негативне према новим музичким трендовима. Није другачије било ни у светској јавности.²⁷ Штампана је редовно извештавала о новим трендовима. О музици тих година пишу *Политика*, *Вечерње новости*, *Илустрована политика*, *Нин*, *Дуга* и остали. Ускоро су се појавили и први специјализовани музички часописи.

Свакако, поред развоја и даље експанзије домаће југословенске музике, забавне и народне, најновији светски музички трендови брзо су стизали до југословенске публике. Овдашњи љубитељи музике били су привилеговани у односу на остатак земаља источне Европе.²⁸

²⁴ R. Vučetič, *nav. delo*, 278.

²⁵ M. Vasiljević, *Filmska muzika u SFRJ. Između politike i poetike*, Beograd 2016, 14.

²⁶ *Bela knjiga 1984*, pr. Kosta Nikolić i dr., Beograd 2010, 9.

²⁷ П. Ј. Марковић, *нав. дело*, 473.

²⁸ П. Ј. Марковић, *нав. дело*, 474.

4.1. Прва половина 60-их

Почетком шездесетих почиње права експанзија фестивала забавне музике.²⁹ Већ је поменут *Загребачки фестивал*, након њега са радом почиње и *Опатијски фестивал*, а 1961. године у главном граду основано је чувено *Београдско пролеће*. Убрзо је београдски фестивал изнедрио своју прву велику звезду Ђорђа Марјановића. До 1964. године у Југославији је већ било преко петнаест фестивала забавне музике. Те године одржана је и Балканијада, међународна приредба забавне музике на стадиону Ташмајдан.³⁰

Ђорђе Марјановић био је једна од првих великих југословенских звезда популарне музике. Рођен је у Кучеву 30. октобра 1931. године. Зенит његове популарности трајаће до осамдесетих година. Током каријере стекао је статус најпопуларнијег извођача забавне музике у Југославији. Био је познат и ван земље, нарочито у Совјетском Савезу. Умро је у Београду 15. маја 2021. године.³¹ На поменутом фестивалу 1961. године у Београду, Ђорђе је ношен на рукама публике. Супротно мишљењу публике, није победио те је то изазвало велике протесте присутних. *Илустрована политика* објавила је тада текст "Тријумф побеђеног".³² Све ово само је доприносило његовој даљој популарности, иако је и он на почетку био проглашаван шунд певачем.³³ Наредних година постаће ведета југословенских фестивала.³⁴ Ђорђе се убрзо нашао и на филму. Током каријере појавио се у преко двадесет домаћих филмова и серија. Један од њих је и чувени *Звиждук у 8* који верно преноси атмосферу тог времена.³⁵

Џез је у овом периоду и даље један од најпопуларнијих музичких жанрова. Промоцији џеза знатно ће допринети посета Вилиса Конера Југославији. Овај чувени промотер џеза, планетарно познат љубитељима ове музике, гостоваће у Југославији средином 1960. године. Он је том приликом направио аудио снимке југословенских џезера који су ускоро били емитовани у оквиру програма Гласа Америке. Била је то одлична

²⁹ М. Vasiljević, *nav. delo*, 15.

³⁰ *Вечерње новости*, 3. септембар 1964.

³¹ "In memoriam Ђорђе Марјановић", 17. мај, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=jjUKdM0PsXY> (22. септембар 2021).

³² "Тријумф побеђеног", *Илустрована политика*, бр. 124, 21. март 1961, 16.

³³ П. Ј. Марковић, *нав. дело*, 474.

³⁴ *Вечерње новости*, 12. октобар 1964.

³⁵ Mrmak, Sava, reditelj, *Zvižduk u 8*, Avala film, 1962.

промоција овдашњег цеза на западу. До тада су домаћи цез музичари ван граница Југославије били познати само у Совјетском савезу. О југословенском цезу у сталној рубрици под називом *Цез панорама* у листу *Дуга* писао је Светолик Јаковљевић.³⁶ Продукција плоча је порасла. До 1963. године Југотон и РТБ објавиће преко 50 различитих плоча са цез музиком.

Југословенска публика ускоро ће имати прилике да види још два велика имена америчког и светског цеза. *Прва дама цеза* Ева Фиццералд посетиће Југославију 1961. године. Луј Армстронг ће поново гостовати пред југословенском публиком почетком пролећа 1965. године. Остаће упамћена сцена када је по дочеку на аеродрому у Београду добио фрулу на поклон коју је одмах и засвирао. Луј Армстронг је тада одржао концерт који је био распродат скоро до последњег места.

Ипак након 1963. године, и поред добре промоције ове музике у земљи, квалитет југословенског цеза је све више опадао. И даље су најбољи домаћи цезери одлазили на запад. Јавност је такав тренд врло брзо приметила. О томе је писала и штампа.³⁷ На цез концертима и фестивалима било је све мање публике. Цез фестивал на Бледу бележиће сваке године све мању посету. Већ 1963. та разлика је била очигледна. Цез је губио примат пре надлазећим рокенролом и све већом популарношћу забавне музике. Према доступним анкетама дневних листова у том тренутку омладина се у највећој мери опредељује за забавну музику као омиљену.³⁸ Било је и оних коју су сматрали да се забавна музика у јавности и медијима фаворизује на рачун народне.³⁹ Међутим, популарност Сафета Исовића, Наде Мамуле и других певача севдалинки и народне музике сведочили су супротно.

Тих година управо почиње велики успон народне музике. Прва велика звезда такозване новокомпоноване народне музике била је Лепа Лукић. Њен први хит сингл *Од извора два пута* из 1964. године достиже тираж од око 240.000 продатих плоча.⁴⁰ Лепа Лукић је рођена као Лепавица Мушовић 13. јануара 1940. године у Милочају надомак

³⁶ R. Vučetič, *nav. delo*, 179.

³⁷ "Цез и његови проблеми", *Нин*, 9. децембар 1961, 17.

³⁸ А. Раковић, *нав. дело*, 161.

³⁹ "Народне песме у кризи", *Илустрована политика*, бр. 124, 21. март 1961, 5.

⁴⁰ R. Vučetič, *nav. delo*, 188.

Краљева. Са преко тридесет снимљених плоча стекла је статус једне од највећих певачица народне музике свих времена у Србији и бившој Југославији. Након њеног хита почиње велики успон овакве народне музике који ће свој врхунац доживети током седамдесетих и почетком осамдесетих година. Лепа Лукић ће се такође појавити у неколико домаћих филмова и серија.

Средином шездесетих година у Југославији почиње да се развија рокенрол сцена. Овај глобални феномен који ће из корена променити дотадашњи музички и уопште културни поредак, појавио се у Америци десетак година раније. Рокенрол музика ће у том тренутку већ увелико имати своју публику у Југославији. Домаћи слушаоци знали су за Елвиса Прислија, Клифа Ричарда и друге. Њихови хитови били су познати на овим просторима.⁴¹ Рокенрол ће ускоро бити не само још један жанр на музичкој сцени Југославије, већ један потпуно нови покрет. Покрет чија ће овдашња публика слично оној на западу пропагирати слободу говора, слободу живљења, чулна и телесна задовољства. Рокенрол се ширио попут вируса, границе за њега нису постојале. Западне НАТО државе су брзо схватиле, као и у случају цеза, пропагандни потенцијал ове музике. Домаће власти су такође биле тога свесне. Поново ће спољнополитичке околности одређивати тренутну судбину рокенрола у свакој држави иза *звездене завесе* понаособ. Мађарска и Пољска на пример биле су изразито отворене према новој музици, Југославија га је дозволила уз исвесну контролу, у неким земљама је био сузбијан. Албанија је успела тада да спречи сваки контакт своје омладине са новим музичким покретом.

Тих година на Калемегдану почеле су да се одржавају чувене рокенрол игранке. Југословенска омладина се све више упознавала са овом музиком. На мелодије светских рокенрол хитова, нарочито хитова Елвиса Прислија, певали су се текстови на српском језику. Тадашња велика звезда био је Миле Лојпур, један од пионира рокенрола у Југославији. Милан Лојпур је рођен 1930. године у Зрењанину. Био је права градска звезда у то време. Свирао је гитару и певао. Током каријере снимео је само две песме. Остаје упамћен по својим наступима уживо. Умро је у Београду 2005. године. Серија *Грлом у јагоде* у једној од својих епизода верно преноси атмосферу Милетових наступа на

⁴¹ Д. Ђирић, Ј. Петровић Ђирић, *Београд шездесетих година XX века*, Београд 2003, 10.

Калемегдану.⁴² Бранислав Марушић Чутура био је такође један од првих београдских рокера.

Прва половина шездесетих година изнедриће још великих звезда забавне музике. Једна од највећих је свакако Мики Јевремовић који се појављује на фестивалу *Београдско пролеће* 1962. године и осваја друго место.⁴³ Рођен је у Београду 27. марта 1941. године. Зенит његове популарности био је током друге половине шездесетих и седамдесетих година. Био је велика звезда забавне музике, највећа уз Ђорђа Марјановића. Чувена је подела публике између њих двојице на "микисте" и "ђокисте". Мики Јевремовић био је слушан и у Совјетском Савезу. Умро је у Београду 13. јануара 2017. године у сахрањен је у Алеји заслужних грађана.

На сцену тих година ступа и Арсеније Арсен Дедић. Овај чувени шансоњер и кантаутор рођен је у Шибенику 28. јула 1938. године. Био је такође признати композитор и текстописац. Написао је велики број песама својим колегама и извршио знажан утицај на многе потоње извођаче, нарочито у Хрватској. Компоновао је музику за телевизију, филм и позориште. Сматра се највећим кантаутором хрватске популарне музике. Умро је у Загребу 17. августа 2015. године.

Једна од варијанти рокенрола која тада постаје нарочито популарна је *twist*. Твист и "мекши" рокенрол остаће обележје прве половине шездесетих година. Остаће анегдота да овом брзом рокенрол ритму није одолео чак ни Никита Хрушчов. У Београду и Загребу се почетком шездесетих формира све више рок састава. Године 1961. у Југославији долази до успона електричног рокенрола.⁴⁴ Били су то чувени ВИС-ови (вокално-инструментални састави) чије су поставке чиниле електричне и бас гитаре, клавијатуре и бубњеви. Познати су загребачки бендови Сјене, Бијеле стријеле, Безимени и Роботи оформљени управо током 1961. године. У истом периоду настају и Урагани из Ријеке. У Сарајеву 1962. године са радом почиње један од највећих бендова са ових простора Индекси. Први икада

⁴² "Okretne igre", Karanović, Srđan, reditelj, *Grlom u jagode*, Televizija Beograd, 1975, epizoda 4.

⁴³ "Miki Jevremović - Iz profila", 24. maj, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=Q0KxdQkNB1I> (22. septembar 2021).

⁴⁴ "Електричне гитаре дигле прашину", *Илустрована политика*, бр. 378, 1. фебруар 1966, 18.

забележени рокенрол наступ десио се у Београду још фебруара 1957. године. Тада је београдској публици прве рокенрол звуке представио певач Стјепан Џими Станић.⁴⁵

Искре и Силуете су међу првим рок бендовима основани у Београду исте 1961. године. Бенд Искре био је активан у периоду од 1961. до 1966. године. Његови оснивачи били су тада ученици Друге београдске гимназије Славољуб Богдановић, Милош Секулић, Глигорије Милановић и Драшко Рељић. Бенд Силуете, назван по чувеном бенду The Shadows, био је активан од 1961. до 1969. године. Један од чланова овог бенда био је чувени композитор Зоран Симјановић.⁴⁶ Тада је основан и састав Златни дечаци на Врачару. Године 1963. оформљен је бенд Црни бисери легендарног београдског рокера Владе Јанковића Цета.⁴⁷ Врло брзо су стекли популарност захваљујући свом модерном репертоару и енергичној свирци. Влада Цет описао је свој живот у аутобиографији *Године на 6*. Данас је један од највећих колекционара грамофонских плоча са збирком која броји преко 25.000 носача звука. У његовом чланку под називом *You really got me* (Јурили га ми) пише о развоју београдског рокенрола и све већој еуфорији која је зафватала младе. Оснивају још бендови Плави дијаманти, Сафири, Рубини, Делфини, затим бенд С.К.И.Л. (Стаза којом иду лавови) и многи други.⁴⁸

Рокенрол игранке ускоро ће бити редовна појава у Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву и других већим градовима Југославије. Током друге половине шездесетих почеће да се отварају и прве праве дискотеке. До тада најпознатија места окупљања омладине били су Дом омладине на Врачару и Омладински клуб Еуридика. Еуридика је била посебно популарна. Омладина се тамо скупљала и дању и ноћу. Музички програм је био разноврсан од џубокса до џем сешна и свирки.⁴⁹ Продукција грамофонских плоча постаје све већа. Поред Југотона и РТБ-а сада и александровачки Дискос покреће производњу. Проблем који се сада јавио био је недостатак модерних грамофона међу слушаоцима. То је у извесној мери ограничило домаће тржиште, те су се на пример плоче Југотона могле наћи и у иностранству. Таква појава учиниће плоче на домаћем тржишту нешто скупљим у

⁴⁵ А. Раковић, *нав. дело*, 251.

⁴⁶ "Kvadratura kruga - Zoran Simjanović", 28. novembar, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=cFu5PNaazQ0> (24. septembar 2021).

⁴⁷ "Tako stoje stvari - Intervju - Vlada Janković Džet", 9. februar, 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=4oHFVa1nBdA> (22. septembar 2021).

⁴⁸ Д. Ћирић, Ј. Петровић Ћирић, *нав. дело*, 218.

⁴⁹ Д. Ћирић, Ј. Петровић Ћирић, *нав. дело*, 222.

првом моменту.⁵⁰ Дистрибуцију плоча помаже и музички часопис *Џубокс* који својим купцима поклања фолио-плоче.⁵¹ Био је ово први музички часопис штампан у колору, посвећен искључиво рок музици.⁵² Тираж часописа од око 100.000 примерака редовно је бивао распродаван. Његов претходник је новосадски часопис *Ритам* који је излазио од 1962. до 1965. године. На тај начин се дистрибуција рокенрола и музичких плоча у Југославији легално и несметано повећавала. Крајем педесетих година било је и све више џубокс апарата. Први џубокс са плочама забавне музике нашао се у хотелу Москва у Београду. У то време у Југославији је било стотинак оваквих апарата.

Партија је почетком шездесетих и даље са подозрењем гледала на појаву рокенрола. Изричите забране нису постојале, али југословенске власти још увек нису имале дефинисан став према новим трендовима међу омладином. Повремене критике нису изостајале.⁵³ Позитиван утицај на даљи развој рокенрола у Југославији имала је омладина саме Партије. Став Народне омладине у многоме је утицао да Партија временом прихвати ову музику и нове културне обрасце међу омладином. Тито је на Осмом конгресу Савеза комуниста крајем 1964. године позитивно говорио о југословенској омладини оценивши је као примерну. У таквој атмосфери почеће још динамичнија друга половина шездесетих година.

⁵⁰ А. Раковић, *нав. дело*, 168.

⁵¹ R. Vučetič, *нав. дело*, 202.

⁵² *Džuboks*, br.1, 3. мај 1966.

⁵³ А. Раковић, *нав. дело*, 300.

4.2. Друга половина 60-их

Почетком друге половине шездесетих година рокенрол излази из полуилегале. Он је сада признат и свуда доступан. Тада долази до такозване институционализације рокенрола.⁵⁴ Наиме, држава у потпуности прихвата овај тренд, увиђајући његово дејство на омладину и радничку класу, односно на оне структуре друштва које можда могу бити револуционарне. Сада је рокенрол свакодневно присутан на телевизији, радију, штампаним и другим медијима. Године 1967. на тада једином ТВ каналу у Југославији почиње да се емитује емисија посвећена рок музици под називом *Концерт за луди млади свет*. Већ тада је имала вишемилионски аудиторијум.

Први прави југословенски рок спектакл био је одржан јануара 1966. године на Београдском сајму. Тада је одржана прва Гитаријада. Концерт је посетило близу 15.000 људи, а учествовало је око 60 рок бендова. Све је било у организацији *Вечерњих новости*.⁵⁵ Гитаријада је привукла велику пажњу јавности. Критике су биле опречне. Нису изостале ни оне да је управо одржани концерт био манифестација декаденције. Међутим, рокенрол је већ "инфицирао" омладину, а поред тога имао је и "зелено светло" државе, тако да више није било могуће задржати његов даљи прогрес. Власти су се према новом тренду поставиле као према нечему што им једнако може доносити политичке поене и на унутрашњем и на спољнополитичком плану. Унутар државе имали су задовољну омладину, док је споља таква слобода доприносила позитивном имиџу једне социјалистичке земље у свету.

Југословенски рокери и власт врло брзо су развили прећутну сарадњу. Држава је користила рок музику у своје политичке сврхе, уз подразумевајућу контролу текстова, док су рокерима све више годили велики хонорари и популарност, несметана могућност снимања плоча и издавања код најјачих дискографских кућа, као и готово свакодневна промоција на радију и телевизији. Нарочито је било исплативо свирати разне државне манифестације. У тим приликама бивали су плаћени још више него обично. Генерално су зараде тада признатих рок музичара за једно вече биле велике колико неколико месечних просечних зарада. Даљи развитак односа ових двеју страна доводи и до тога да многе рок

⁵⁴ R. Vučetič, *nav. delo*, 203.

⁵⁵ *Вечерње новости*, 30. децембар 1965, 12.

групе почињу да снимају песме чак и о Титу. Ни о каквом рокерском бунту више није било речи. На то музичари нису ни помишљали. Можда врхунац таквог односа представља пракса прославе Дана младости почев од 1967. године у Дому омладине уз рокенрол и присуство лично Тита и Јованке Броз.⁵⁶ Обе стране су биле задовољне. Рокери и омладина су имали своје зараде, провод и сигурност, а власти су биле задовољне својом потпуном контролом. Међусобна прећутна сарадња утицала је и на то да су чувене студентске демонстрације из 1968. године биле лишене било каквог званичног коментара водећих рокера и њихових јавних гласила. Парадоксално је то да је управо та омладина великим делом била њихова публика.

Забавна музика се такође развијала. Фестивали и концерти су били редовно одржавани, а на сцени ће се појавити нове музичке звезде. Једна од њих био је Драган Стојнић.⁵⁷ Рођен је у Београду 10. новембра 1937. године. Живео је и стварао широм Југославије. Учествовао је на свим великим домаћим фестивалима. Сматра се једним од највећих шансоњера на овим просторима, са каријером дугом четрдесет година. Умро је у Београду 19. марта 2003. године.

Поменуто је раније све више рокенрол игранки и отварање дискотека. У априлу 1967. године у Београду је отворена прва дискотека на овим просторима и шире. Звала се *Код Лазе Шећера* и налазила се у подруму куће Јеврема Грујића, поред Атељеа 212 у Светогорској улици. Са капацитетом од стотинак људи задовољавала је у сваком смислу стандарде дискотека на западу. Затворена је после годину дана, пред студентске демонстрације у јуну 1968. године. Неколико месеци касније отворена је нова дискотека *Од 8* у Дому омладине на Врачару. Приметан је био све већи утицај рокенрола на свакодневницу омладине. Момци су почели да носе дуге косе. Док су једни са симпатијама гледали на нови тренд, други су га отворено критиковали доводећи га чак и у везу са хомосексуализмом. Чак су и неки признати југословенски социолози негативно оценили овај тренд. Мода се такође мењала. Биле су популарне уске мушке фармерице. Постери су постали јако цењен реквизит. Налазили су се на зидовима дискотека и свим другим местима окупљања младих, а све чешће су красили и девојачке и момачке собе.

⁵⁶ R. Vučetič, *nav. delo*, 214.

⁵⁷ *Илустрована политика*, бр. 391, 3. мај 1966, 48.

Занимљиво је да постера испрва није било лако наћи, те су се у првом периоду чак и изнајмљивали. Почетком друге половине шездесетих почиње и велика популарност Битлса у Југославији. Ролингстонси су такође били популарни на овим просторима. Омладина се делила на фанове једних или других. Сматрали су ову музику обележјем свог доба и резервисану искључиво за младе.⁵⁸ Слушани су и Клиф Ричард, Џими Хендрикс, Боб Дилан и други. Међу југословенске слушаоце почиње да пристиже и нови диско звук са запада. Популарна је била група Сони и Шер.⁵⁹

Југословенска рокенрол сцена изнедрила је тих година још неколико квалитетних рок састава. Неки о којима се писало били су Камелеони и Кристали.⁶⁰ Роботи су такође били једна од нових рок група вредна пажње.

Није јењавала ни популарност народне музике. Она више није била резервисана само за села. Све више се слушала и у граду. Изводила се у Скадарлији и у многим ресторанима широм Београда. Некада је било чак и превише. Нин је писао о "урлаторима са Дорћола".⁶¹

Крајем шездесетих година на западу се јавља нови *хипи* покрет.⁶² Он ће врло брзо стићи и до Југославије. Окарактерисан је као нова поткултура или као контракултура. Једно од њихових главних обележја били су антиратни ставови. То је време жестоког рата Америке и Вијетнама. Југословенска штампа је са симпатијама посматрала њихов покрет. Не треба заборавити да је и званична Југославија осудила америчку интервенцију у Вијетнаму. *Коса* је једно од највећих уметничких дела у вези са догађањима тих година.

Музички часопис *Џубокс* редовно је доносио најновије музичке топ листе из Америке и Британије.⁶³ То је увек диктирало нове трендове међу југословенском омладином. Такође, у овом часопису често су се могли наћи комплетни текстови највећих светских хитова на енглеском језику. *Џубокс* је водио рачуна о едукацији рокенрол публике у Југославији. До краја педесетих енглески се слабо говорио на овим просторима.

⁵⁸ *Džuboks*, br. 9, 3. januar 1966, 28.

⁵⁹ *Džuboks*, br. 10, 3. februar 1966, 1.

⁶⁰ *Džuboks*, br. 2, 3. jun 1966, 6.

⁶¹ *Нин*, 11. август 1967, 6.

⁶² А. Раковић, *нав. дело*, 533.

⁶³ *Džuboks*, br. 6, 3. oktobar 1966, 5.

У школи се скоро није ни учио. Такав тренд започеће тек у другој половини шездесетих година. До тада енглески текстови се нису ни певали, већ су на мелодије страних хитова певали текстови на српском. Већ је било речи да је Миле Лојпур радио на тај начин. Са друге стране, било је и покушаја певања на енглеском, што није увек било баш најсрећније решење. Можда најпознатији такав случај је обрада Глориа рок групе Делфини.

Треба за крај рећи нешто и о феномену дроге са краја шездесетих.⁶⁴ До тада познати асортиман дроге (опијум, канабис) употпуниће кокаин, хероин и читав низ синтетичких дрога. Појава дроге у друштву везује се за рокенрол и хипи покрет. Главна дистрибуција у Југославији потицала је са Косова и Метохије. О дрогама се још увек није довољно знало, Југославија је све ово дочекала поприлично неспремна.⁶⁵ То ће довести праве епидемије наркоманије крајем шездесетих.

Развој југословенске музичке сцене на кратко су прекинули студентски протести средином 1968. године. Овај догађај поприлично је уздрмао стање унутар државе. Решен је компромисом Тита и омладине. Почетком седамдесетих југословенско друштво ће изгледати поприлично другачије у односу на претходни период. У атмосфери на почетку седамдесетих у Југославији је било знатно мање оптимизма него што је то био случај деценију раније.

⁶⁴ А. Раковић, *нав. дело*, 572.

⁶⁵ А. Раковић, *нав. дело*, 579.

5. Закључак

Шездесетих година двадесетог века почиње својеврсна нова ера у музици. Почев од тада америчка и британска музика диктираће трендове у целом свету. Потоњи музичари "рачунаће време" од Елвиса Прислија, Реја Чарлса, Битлса, Ролингстонса и осталих пионира новог звука шездесетих.

Југословенска музика тог доба пратила је у корак светске трендове. Спољнополитичка оријентација Југославије тада ишла је на руку томе. Власт ју је контролисала, али није спречавала њен развој. Овдашња омладина имала је прилику да чује и осети све оно у чему су уживали и њихови вршњаци на западу. Били су им доступни западна музика и култура, мода, цигарете, храна и још много тога. Имали су прилике и уживо да виде у Београду, Загребу и широм Југославије највеће светске музичке звезде. У исто време Југославија је имала и своје звезде рокенрола и забавне музике.

Задатак са почетка овог рада био је тај да у овом политички и култоролошки значајном периоду скицирамо однос југословенских власти, јавности и конзумента нове музике. Публика је имала све услове. Плоче су биле доступне, велике светске звезде су редовно гостовале у Југославији, развијала се и домаћа музичка сцена. Било је музичких часописа, редовних концерата и фестивала. Публика је имала скоро све. Изостао је ипак онај прави слободарски израз рокенрола, што је можда и његова крајња суштина. Можда то није ни било реално очекивати. Можда је већ све ово претходно побројано било и више него довољно за једну социјалистичку државу на истоку Европе.

Југословенске рок звезде, али и велике звезде забавне и народне музике, у прећутном договору са властима извршиле су аутоцензуру. Стиче се утисак да нико од њих није ни помишљао на било какву непослушност. Партија је промишљено допуштала развој музичке сцене. На тај начин штитила је своју званичну идеологију, али и стицала нове политичке поене истовремено. Држава је успела да за себе веже главне актере музичке сцене и створи код њих систем економске и материјалне зависности. Сарадња је чини се била неминовна. То међутим југословенским музичким звездама није много сметало. Временом су се чак развиле и међусобне симпатије.

Како је јавност видела све ово? Реакције су биле опречне. Музички критичари су још од педесетих година увек у први мах гледали са подозрењем на нове трендове. Штампани медији су такође имали дијаметрално супротне ставове. Док би један лист критиковао одређени догађај, други би активно учествовао у његовој организацији. Друштво је такође било подељено. Једни су са симпатијама прихватили нови тренд и нову музику, други су са подозрењем посматрали мушкарце са дугим косама. Почеће да се ствара изразити генерацијски јаз. Било је то превише друштвених и културолошких промена за једно социјалистичко друштво.

Све наведене околности доводе до закључка да југословенско музичко стваралаштво није до краја било слободно. Међутим, не би било поштено оценити га негативно због тога. Стваралаштво у музици заправо никада и нигде није ни било до краја слободно. Оно то није ни данас, иако се стиче утисак да је тако. Музика као роба намењена великом броју људи увек је била на оку власти.

Ипак, Југославија је шездесетих година изнедрила лепу и квалитетну музику, пре свега рокенрол и забавну, али и народну музику. Припремила је добар терен за њен једнако добар развој током седамдесетих и осамдесетих година. Такав тренд трајаће до почетка деведесетих када долази до опште културолошке деградације, али и краја саме Југославије која је до тада постојала у том облику.

6. Списак коришћених извора и литературе

Извори

- *Вечерње новости*, 3. септембар 1964.
- *Вечерње новости*, 22. септембар 1964.
- *Вечерње новости*, 12. октобар 1964.
- *Вечерње новости*, 29. октобар 1964.
- *Вечерње новости*, 25. децембар 1965.
- *Вечерње новости*, 30. децембар 1965.
- *Илустрована политика*, бр. 124, 21. март 1961.
- *Илустрована политика*, бр. 131, 9. мај 1961.
- *Илустрована политика*, бр. 378, 1. фебруар 1966.
- *Илустрована политика*, бр. 391, 3. мај 1966.
- *Илустрована политика*, бр. 409, 6. септембар 1966.
- *Нин*, 9. децембар 1961.
- *Нин*, 1. фебруар 1968.
- *Нин*, 11. фебруар 1968.
- *Нин*, 17. август 1968.
- *Политика*, 23. децембар 1956.
- *Политика*, 24. децембар 1956.
- *Политика*, 4. мај 1957.
- *Политика*, 22. јун 1957.
- *Политика*, 30. септембар 1957.
- *Džiboks*, 3. мај 1966.
- *Džiboks*, 3. јун 1966.
- *Džiboks*, 3. октобар 1966.
- *Džiboks*, 3. јануар 1967.
- *Džiboks*, 3. фебруару 1967.

Литература

- M. Vasiljević, *Filmska muzika u SFRJ. Između politike i poetike*, Beograd 2016.
- R. Vučetić, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Službeni glasnik, Beograd 2015.
- Lj. Dimić, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*, Rad, Beograd 1988.
- P. Janjatić, *Ilustrovana YU rock enciklopedija: 1960-1997*, Geopoetika, Beograd 1998.
- Г. Милорадовић, *Лепота под надзором. Совјетски културни утицаји у Југославији 1945-1955*, Београд 2012.
- П. Ј. Марковић, *Београд између истока и запада 1948-1965*, Београд 1996.
- В. Петрановић, *Istorija Jugoslavije 1918-1988. Socijalistička Jugoslavija 1945-1988*, III, Nolit, Beograd 1988.
- А. Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956-1968. Изазов социјалистичком друштву*, Архипелаг, Београд 2011.
- Д. Ћирић, Л. Петровић Ћирић, *Београд шездесетих година XX века*, Музеј града Београда, Београд 2003.
- *Bela knjiga 1984. obračun sa "kulturnom kontrarevolucijom" u SFRJ*, pr. Kosta Nikolić i dr., Institut za savremenu istoriju, Beograd 2010.

Интернет

- "In memoriam Đorđe Marjanović", 17. maj, 2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=jjUKdMOPsXY> (22. septembar 2021).
- "Kvadratura kruga - Zoran Simjanović", 28. novembar, 2015,
<https://www.youtube.com/watch?v=cFu5PHaazQ0> (24. septembar 2021).
- "Miki Jevremović - Iz profila", 24. maj, 2016,
<https://www.youtube.com/watch?v=Q0KxdQkNB1I> (22. septembar 2021).
- "Tako stoje stvari - Intervju - Vlada Janković Džet", 9. februar, 2018,
<https://www.youtube.com/watch?v=4oHFVa1nBdA> (22. septembar 2021).

Филмографија

- Mrmak, Sava, reditelj, *Zvižduk u 8*, Avala film, 1962.
- Karanović, Srđan, reditelj, *Grlom u jagode*, Televizija Beograd, 1975.